

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94 (437.3 + 439) «1260»

ДРУГА ЧЕСЬКО-УГОРСЬКА ВІЙНА (1260 р.) ТА УЧАСТЬ У НІЙ КОРОЛЯ РУСІ ДАНИЛА РОМАНОВИЧА

Ліхтей І. М. (Ужгород)

У статті висвітлено перебіг другої чесько-угорської війни (1260 р.), яка велася між чеським володарем Пршемислом Отакаром II та угорським королем Белою IV за Штирію і завершила боротьбу за спадщину Бабенбергів. Із почуття обов'язку перед Белою IV у цій війні брав участь і король Русі Данило Романович. Переможцем став Пршемисл Отакар II.

Ключові слова. Пршемисл Отакар II, Бела IV, Іштван II, король Русі Данило Романович, Чеське королівство, Угорське королівство, битва під Гройсенбрунном.

Постановка проблеми. У середині XIII ст. спостерігається посилення ролі Чеської держави Пршемисловичів у Центральній Європі. Сприятливі передумови для цього процесу склалися вже наприкінці правління чеського короля Вацлава I (1230-1253), що було обумовлено передусім двома факторами. По-перше, відбулося послаблення владної могутності Штауфенів у Священній Римській імперії, що дозволило чеському правителю більш наполегливо втручатися у внутрішні справи німецьких земель. По-друге, господарському піднесенню Чеського королівства сприяла дедалі активніша розробка срібних копалень. На той час універсалістські устремління Пршемисловичів серйозно непокоїли угорських Арпадовичів, в союзі з якими в окремі моменти виступав і галицько-волинський правитель, король Русі Данило Романович. Протидія з боку Арпадовичів, спрямована на обмеження впливу Пршемисловичів у центральноєвропейському просторі, вилилася в низку збройних конфліктів між Чеським та Угорським королівствами.

Мета дослідження – простежити перебіг другої чесько-угорської війни та розглянути питання участі в ній короля Данила Романовича.

Джерельною основою для написання нашої студії послуговували аннали й хроніки, написані в Чеському королівстві, Баварії, Тюрингії, Пруссії, або ж у тих чи інших регіонах сучасної Австрії та Італії. Крім згаданих джерел, важливе значення для висвітлення нашої теми мають також грамоти чеського дипломатарію.

Виклад основного матеріалу. Після смерті 1253 р. короля Вацлава I одноосібним правителем у Чеській державі став його син Пршемисл Отакар II (1253-1278). Він активізував зусилля, спрямовані на приєднання нових земель, задля утвердження свого впливу в Прибалтиці та безперешкодного доступу до берегів Адріатичного моря. Першим територіальним надбанням Пршемисла Отакара II стало Австрійське герцогство, яке було складовою спадщини

Бабенбергів. Боротьба за цю спадщину активізувалася після того, як 15 червня 1246 р. у битві з угорцями на березі річки Лейти біля Вінер-Нейштадта загинув австрійський герцог Фрідріх II Бабенберг (1230-1246), який мав прізвисько Войовничий. Його володіння об'єднували герцогства Австрію, Штирію і Країну (Крайну).

Однак Фрідріх II Бабенберг не залишив після себе прямих спадкоємців, тож в його землях запанував безлад. Після загибелі Фрідріха II Бабенберга з цієї давньої династії залишилися тільки дві представниці жіночої статі: Гертруда – донька Генріха Бабенберга, старшого брата герцога Фрідріха Войовничого, і Маргарета – старша сестра останнього і вдова німецького короля Генріха (VII) Штауфена (1220-1235) [6, с. 63; 17, с. 77; 28, р. 727]. Втім, як влучно зауважив відомий сучасний австрійський історик Еріх Цьольнер, «...обидві представниці Бабенбергів були всього лиш незначними фігурами на шахівниці боротьби сусідніх із Австрією держав за владу» [17, с. 110].

Так, герцог Каринтії Бернгард II (1202-1256) із роду Шпангаймів, який був одружений із Юдітою, сестрою чеського короля Вацлава I, заволодів Країною. Це герцогство Фрідріх II Бабенберг дістав завдяки своєму другому шлюбу з Агнес фон Андекс-Меран (померла близько 1263 р.), після чого став титулуватися «володарем Країни» (*dominus Carniolae*). Щоправда, через те що Агнес була близькою родичкою, він невдовзі розлучився з нею. Після смерті Фрідріха II Бабенберга герцог Бернгард II одружив із Агнес фон Андекс-Меран свого старшого сина Ульріха III (1256-1269) і в такий спосіб закріпив приєднання Країни до володінь Шпангаймів [8, с. 35; 17, с. 75, 83; 23, col. 686; 58, s.74-75].

Першим претендентом на решту спадщини Бабенбергів, від якої на той час залишилися Австрійське і Штирійське герцогства, виявився старший брат Пршемисла Отакара II – моравський маркграф Владислав, котрий ще в травні 1246 р. одру-

жився з Гертрудою. Проте чеський королевич так і не встиг перебрати владу над колишніми володіннями Бабенбергів, оскільки на початку січня 1247 р. несподівано помер [28, р. 727; 37, s. 101; 41, р. 286]. Після смерті молодого Владислава ці території стали ареною протистояння кількох суперників.

У середині 1248 р. під тиском папи римського Іннокентія IV (1243-1254) Гертруда вийшла заміж за Германа VI Церінгена, маркграфа Баденського, який прагнув стати володарем Австрії та Штирії й велів величати себе титулом герцога цих земель. Однак Герман VI Церінген так і не зміг утвердити тут своє панування. Його становище виявилось хитким перш за все через зростання могутності австрійської знаті. Не жив він у злагоді й із заздрісними сусідами. У жовтні 1250 р. Герман VI Церінген помер, і питання правонаступництва Бабенбергів знову стало актуальним [26, 598-599; 27, р. 559; 29, р. 642]. Німецький король Конрад IV (1250-1254), син Фрідріха II Штауфена, після смерті батька вирушив до Італії підкорювати сицилійські володіння. Він не мав ані бажання, ані часу перейматися подальшою долею спадщини Бабенбергів.

Німецькі мінезингери констатували зміну поколінь і звертали увагу на молодого Пршемисла Отакара II, мати якого Кунігунда (близько 1200-1248) походила з династії Штауфенів [60, s. 106]. Вона була донькою німецького короля Філіппа Швабського (1198-1208), сина Фрідріха I Барбароси, і померла, вбита горем, після того як 1248 р. Пршемисл Отакар II, який на той час уже був маркграфом Моравським, розпочав війну проти свого батька – короля Вацлава I, домагаючись поділу влади. 1249 р. конфлікт між батьком і сином було врегульовано: Пршемисл Отакар II підкорився Вацлавові I та зберіг за собою маркграфство Моравію [37, s. 101, 102-106; 41, р. 286; 47, s. 7-25; 51, р. 304-308].

Восени 1251 р. австрійська знать запропонувала Вацлавові I перебрати владу в герцогстві. Чеський король до такої пропозиції поставився прихильно. Згідно з повідомленням одного з авторів так званих Других продовжувачів Козьми, «...для управління цією власністю було відраджено королівського сина Пршемисла, який увійшов у Відень і до інших міст, замків і палаців» [37, s. 111; 41, р. 289]. Як свідчить джерело, енергійний та амбітний чеський королевич заволодів цими землями наприкінці листопада 1251 р. Відтак 11 лютого 1252 р. 20-річний Пршемисл Отакар II закріпив своє становище на підкорених територіях шлюбом із 46-річною Маргаретою, вдовою Генріха (VII) Штауфена й сестрою Фрідріха II Бабенберга, котра офіційно передала йому спадкові права на Австрію і Штирію [26, р. 599-600; 27, р. 559; 37, s. 111; 41, р. 289]. Все це відбувалося з ініціативи Вацлава I і без згоди папи.

Зі здобуттям бабенберзької спадщини Пршемислом Отакаром II було порушено співвідношення

сил у середньоевропейському просторі, і центр ваги перемістився на східні рубежі Священної Римської імперії. Ослаблене внутрішніми чварами, це державне утворення виявилось не в змозі загальмувати розмах гегемоністських устремлень Пршемисловичів. Проти них виступили кілька могутніх можливо-владців – баварські Віттельсбахи, угорський король Бела IV (1235-1270), краківські та опольські П'ястовичі, а також галицько-волинські Рюриковичі. Задля отримання прав на австрійські землі син галицько-волинського князя Данила (з 1253 р. – король) Роман за пропозицією Бели IV навіть одружився з овдовою Гертрудою Бабенберг, для якої це був уже третій шлюб.

Найбільш серйозним суперником Пршемисла Отакара II в його альпійській політиці був угорський король Бела IV. Слід відзначити, що в ході протистояння Пршемисла Отакара II з Белою IV король Вацлав I дотримувався нейтралітету. Таку позицію він зайняв, мабуть, із тактичних міркувань, а можливо, не мав наміру псувати добрі стосунки з Арпадовичами. Однак до Пршемислового війська вступили чимало вояків зі знатних чеських родів [14, стлб. 820-821; 26, р. 599; 28, р. 727; 29, р. 643; 60, s. 107]. Зрештою, 22 вересня 1253 р. Вацлав I раптово помер, і празький трон перейшов до Пршемисла Отакара II [26, р. 600; 29, р. 643; 37, s. 114; 41, р. 291]. Щоправда, обряд королівської коронації Пршемисла Отакара II відбувся аж 1261 р., тож до цього часу чеські хроністи називають його князем.

З приходом до влади Пршемислу Отакарові II довелося продовжити розпочату ще за життя батька боротьбу з угорським королем Белою IV за спадщину герцогів Бабенбергів. З метою припинити ворожнечу у справу як посередник втрутився папа Іннокентій IV (1243-1254). Вагою свого авторитету він схилив Чеське й Угорське королівства до укладання миру. Остаточного його основні положення було узгоджено 3 квітня 1254 р. в Буді й підтверджено 1 травня того ж року під час зустрічі Пршемисла Отакара II та Бели IV в Пожоні (Братиславі). За умовами договору чеський та угорський володарі поділили між собою спадщину Бабенбергів. Позаяк право Пршемисла Отакара II на Австрію не підлягало сумніву, перемовини велися щодо Штирії. В результаті Бела IV дістав більшу частину Штирії, а Пршемисл Отакар II – решту [26, р. 600; 29, р. 643; 37, s. 111; 41, р. 292; 45, s. 16-17; 52, num. 24, р. 12-13].

Війна неабияк виснажила як Чеське, так і Угорське королівства, тому обидва їх правителі погодилися на швидке розв'язання територіальних суперечок. Однак конфлікт відвернути не вдалося. Зростання великодержавних амбіцій Бели IV та Пршемисла Отакара II вело до нових зіткнень, які, внаслідок послаблення могутності Священної Римської імперії та політичного занепаду Польщі, виливалися у протистояння в боротьбі за гегемонію

в Центральній Європі. Східний кордон із угорською державою став для Пршемисла Отакара II відчутною перешкодою в розвитку універсалістських устремлінь [49, s. 223-224].

В умовах послаблення імператорської влади загострення стосунків між Чехією та Угорщиною неминуче вело до нової війни. Каменем спотикання стало герцогство Штирія, в якому панування Арпадовичів послаблювалося з кожним днем. Опосередкований вплив на ситуацію, що склалася в Штирії, мали події в архієпископстві Зальцбург. 1246 р. архієпископом Зальцбурга було обрано Філіппа з роду Шпангаймів (помер 1279 р.), сина герцога Каринтії Бернгарда II та Юдіти, сестри чеського короля Вацлава I, тобто кузена Пршемисла Отакара II.

Слід відзначити, що Філіпп та його старший брат Ульріх III з дитинства були тісно пов'язані з королівською родиною в Празі. Близько 1237 р. Вацлав I призначив Ульріха управителем Вроцлава. Натомість Філіпп, якому було уготовано церковну кар'єру, у 1239-1240 рр. став пробстом Вишеградського капітулу й на деякий час королівським канцлером. Та попри це він виношував плани щодо отримання після смерті батька Каринтії. Аби зберегти спадкові права на Каринтійське герцогство, Філіпп навіть ухилився від висвячення в сан і управляв Зальцбурзьким архієпископством як «обраний архієпископ» [17, с. 110; 45, s. 69-70; 62, s. 106].

Заповзятий і до того ж не позбавлений військового хисту, Філіпп досить швидко не лише зміцнив своє становище, але й суттєво розширив володіння архієпископства. В січні 1256 р. помер Каринтійський герцог Бернгард II, і владу перебрав його первісток Ульріх III, тобто старший брат Філіппа Шпангаймського. Новий герцог, як і його батько, й надалі підтримував дружні стосунки з Прагою, а в його канцелярії трудилися міністеріали чеського походження, які вдосконалювали свій фах ще за Бернгарда II. Взаємною прихильністю із Пршемислом Отакаром II був пов'язаний і Філіпп Шпангаймський, який не полишав намірів стати герцогом Каринтії. Однак Пршемисл Отакар II прагнув того, аби Філіпп Шпангаймський якомога довше залишався на архієпископському престолі в Зальцбурзі, адже через нього чеський король мав можливість тримати під контролем баварські справи. Задля цього Пршемисл Отакар II матеріально підтримував свого кузена.

Втім, становище Філіппа Шпангаймського дедалі ускладнювалося. Поки папою був Іннокентій IV (1243-1254), Філіпп мав певний захист. Проте наступний папа Олександр IV (1254-1261) не мав наміру потурати самолюбству Філіппа Шпангаймського. Врешті-решт витівки архієпископа Зальцбурга, його світський спосіб життя й суперечки з капітулом настільки обурили Олександра IV, що той не стримався й порушив проти нього карну справу [45, s. 70; 62, s. 106].

1256 р. частина зальцбурзьких каноніків позбавила Філіппа архієпископства й обрала своїм новим пастирем єпископа Зеккау – Ульріха фон Кірхберга, який колись був протонотаріусом канцелярії Бабенбергів. Його активно підтримував баварський герцог Генріх XIII Віттельсбах (1253-1290). Слід відзначити, що Генріх XIII Віттельсбах володів тільки Нижньою Баварією. Решта територій герцогства, а точніше Верхня Баварія, перебувала у віданні його брата Людвіга II Віттельсбаха (1253-1294). Щоправда, обидва брати послуговувалися герцогським титулом.

Однак Філіпп не надто зважав на Генріха XIII Віттельсбаха й на бажав поступатися архієпископським престолом на користь Ульріха фон Кірхберга. За допомогою чеського правителя він зумів утримати свою перевагу і спершу успішно боронив власні інтереси в папській курії. Ситуація в Зальцбурзі ставала дедалі напруженою. І хоча 1258 р. Ульріха фон Кірхберга було затверджено в Римі й відбулося його висвячення в сан (за умови виплати в папську скарбницю 4 тис. марок сріблом), Філіпп не здавався. Довідавшись про те, що його позбавлено архієпископської кафедри, він став шалено лютувати проти каноніків та міністеріалів, плондрував і спопеляв їхні землі грабунками й підпалами. В результаті Ульріх фон Кірхберг так і не зумів утвердитися в Зальцбурзі й був архієпископом радше титулярним, аніж фактичним. У відчаї він кинувся шукати союзу з Угорщиною, але такий вибір виявився вкрай невдалим. Сум'яття в Зальцбурзькому архієпископстві спричинило неспокій в усьому прилеглому регіоні [12, с. 26-27; 19, р. 794; 27, р. 560; 29, р. 644; 45, s. 70; 62, s. 106].

Тим часом Арпадовичі втрачали свої позиції у Штирійському герцогстві. Наприкінці 1257 р. там спалахнуло повстання, й місцева знать вигнала очільника угорської адміністрації Іштвана з роду Гуткетет, який був одночасно й баном сусідньої Славонії. Тож Бела IV передав управління неспокійним герцогством своєму енергійному синові Іштвану, який ще 1245 р. став молодшим королем (1245-1272). З чималими військовими силами Іштван вторгся у Штирію й узяв в облогу місто Птуї (словен. *Ptuj*, нім. *Pettau*, нині – в Словенії), землі якого належали до Зальцбурзького архієпископства. До такого кроку Іштван вдався через деяких непокірних міністеріалів, які раніше здійснили напад на відданих йому осіб.

У цей час до Іштвана звернувся за підтримкою Ульріх фон Кірхберг, який змусив його зняти облогу з міста Птуї. Він віддав Іштванові Птуї (як лено Зальцбурзького архієпископства) під заставу за певну суму грошей (згідно з повідомленням іншого джерела, за 3 тис. марок срібла) при серйозних гарантіях і поручителях. При цьому між Ульріхом фон Кірхбергом та Іштваном було укладено якусь угоду [19, р. 794; 21, col. 824; 53, s. 24-

25]. Йшлося, мабуть, про надання Іштваном допомоги Ульріхові фон Кірхбергу. Союз останнього з угорцями був спрямований не лише проти Філіппа та його брата Ульріха III, але – опосередковано – і проти Пршемисла Отакара II.

Наприкінці 1258 р. Ульріх фон Кірхберг за підтримки угорської кінноти здійснив спробу завладіти Зальцбургом, який і надалі утримував Філіпп Шпангаймський. Обидва суперники на той час загрузли в боргах, але Ульріх фон Кірхберг, до того ж, мав ще й нещасливу долю, і в боротьбі за Зальцбург його спіткала невдача. Коли він прибув у Раштадт, із тилу на нього напав з військом Ульріх III, намагаючись завдати якомога більших збитків. У сутінках між двома супротивниками зав'язалася жорстока битва, в якій з обох сторін було чимало вбитих і поранених. Зазнавши поразки в цій битві, Ульріх фон Кірхберг був змушений жити інкогніто й переховуватися в замках на території Зальцбурзького архієпископства. Натомість молодший король Іштван так і не зумів стабілізувати ситуацію в Штирійському герцогстві. У протистояння з угорцями на боці штирійців втрутилися й каринтіїці.

На початку 1259 р. Ульріх фон Кірхберг вирішив шукати прихисток у баварського герцога Генріха XIII Віттельсбаха, проте по дорозі його було викрито й видано Пршемислу Отакарові II [17, s. 110; 19, p. 794; 45, s. 80; 53, s. 25; 59, s. 80; 62, s. 109-110]. Невдовзі за чималий викуп Ульріха фон Кірхберга було звільнено з полону, після чого він з неабиякими труднощами зібрав гроші, які пообіцяв папі. Але й тут його спіткала невдача: Філіпп Шпангаймський перехопив усі ці кошти, і Ульріх фон Кірхберг був змушений відмовитися від архієпископського сану [12, s. 27].

Суперечка за вплив у Зальцбурзькому архієпископстві послугувала приводом для поглиблення конфронтації між чеським та угорським монархами, яка неминуче вела до війни між ними. Молодший король Іштван неабияк переживав за розгром своїх вояків під Зальцбургом і, намагаючись узяти реванш, на початку літа 1259 р. вторгся в Каринтію, де все спопелив (...*Stephanus rex Ungarie Karinthiam ferro et igne invasit...*) [27, p. 560]. Дії Іштвана були явним порушенням миру 1254 р. Це був безпосередній привід для початку збройних зіткнень чехів із угорцями. Один із авторів так званих Других продовжувачів хроніки Козьми Празького розв'язання нової війни між двома державами однозначно пов'язує з нападом молодшого угорського короля Іштвана на Каринтію. За словами хроніста, виступивши проти Ульріха III та його брата Філіппа, король Іштван «намагався жорстокістю і вбивствами, заподіяними невинному стаду Христовому, перевершити навіть своїх предків» (...*progenitorum suorum tyrannidis et caedis in innocium Christi gregem habundantior aemulator existens...*) [37, s. 119-120; 41, p. 297; 50, p. 310].

У той час коли Іштван плондрував Каринтію, більшість штирійських вельмож звернулися до Пршемисла Отакара II з пропозицією, аби він погодився стати їхнім герцогом. Як повідомляє празький хроніст, «названий володар королівства Чеського, за наполяганням штирійської знаті й міст, за порадою уславленого графа Оттона де Гардека та окремих австрійців і незначної кількості мораван, узяв штирійців під свій захист» (*ad instantiam Styriensium nobilium et civitatum, de consilio incliti comitis Ottonis de Hardek et quorundam Australium et perpaucorum admodum de Moravis, dictus dominus regni Bohemiae Styrienses in suam protectionem recepit*). Очолювані Оттоном де Гардеком, чеські війська вступили до Штирії й досить швидко витіснили звідти угорські гарнізони. Під владою Арпадовичів залишилися місто й замок Птуй та ще кілька подібних укріплень. В замку Птуй, зокрема, особисто перебувала Ержибет, куманська дружина молодшого короля Іштвана [37, s. 120; 50, p. 311]. З 10 березня 1260 р. Пршемисл Отакар II став офіційно титулуватися герцогом Австрії та Штирії (*dux Austriae et Stiriae*) [25, num. 1163, p. 137].

Вже в перші місяці 1260 р. Чеське й Угорське королівства розпочали інтенсивну підготовку до військового зіткнення. Про те, що Пршемисл Отакар II не вважав мир 1254 р. остаточним розв'язанням конфлікту, свідчить активне будівництво в Моравії, на шляху усталених грабіжницьких набігів куманів, двох нових стратегічних міст – Угорського Градіща та Угорського Броду. У грамоті від 15 жовтня 1257 р. про заснування Угорського Градіща наголошувалося, що ця фундація повинна слугувати для охорони країни «проти кордонів угорців» (*contra terminos Vngarorum*). Подібними аргументами обумовлювалося й заснування Угорського Броду, який розташовувався ще далі на схід, адже, згідно з припущеннями, вирішальна битва мала відбутися десь на стику Дунаю з річкою Моравою [24, num. 136, p. 218-220; 62, s. 110].

На думку сучасного чеського історика Й. Жемлічки, Бела IV, готуючись до війни, мав намір одним потужним ударом ліквідувати чеське панування в Австрії і Штирії та розіграти нову, більш успішну партію у змаганні за спадщину Бабенбергів [62, s. 110]. Угорський король усе дуже добре обмірковував і (на чому акцентує увагу польський дослідник Б. Влодарський) 1259 р. навіть розпочав переговори про мир із монгольським ханом, розраховуючи в такий спосіб уберегтися від нападу зі Сходу й мати змогу кинути всі сили на західний фронт проти чехів. Під час перемовин йшлося про укладення шлюбного союзу між сином Бели IV і донькою хана, або ж між сином останнього та донькою угорського короля [61, s. 32]. Слід відзначити, що Б. Влодарський не називає імені хана, з яким домовлявся Бела IV. Натомість сучасний чеський медієвіст В. Ванічек наголошує на тому, що

угорський володар уклав мир із татарським ханом Ногаєм і отримав від нього допомогу [59, s. 81].

Обидва правителі, як чеський, так і угорський, прагнули скористатися ефектом раптовості. Згідно з повідомленням празького хроніста, вже на початку березня 1260 р. Пршемисл Отакар II зібрав велике військо для походу проти Угорщини, яке під час свого пересування чеськими землями вдавалося до плондрувань та грабунків [37, s. 119; 41, p. 296]. Щоправда, весняний період унеможлилював проведення великих операцій, тож вирішальне зіткнення найбільш вірогідно могло відбутися в літні місяці. Та Пршемисл Отакар II часу не гаяв і з блискавичною швидкістю рухався з одного міста до іншого, всіляко спонукав та заохочував представників знаті до воєнного походу. Заклики короля лягали на сприятливе підґрунтя й були прихильно сприйняті його підданими [62, s. 110-111].

У квітні 1260 р. Пршемисла Отакара II вшанувала у Відні частина штирійської знаті, і він знову прийняв титул герцога Штирії. У травні того ж року чеський володар побував у Лінці, де довірив охорону маєтку монастиря цистерціанців, розташованого в поселенні Реін біля Грацу, Генріхові де Ліхтенштейну (*Heinricus de Lichtenstein*). Цього австрійсько-моравського пана було призначено земським суддею, а відтак і капітаном (*capitaneus*) Штирії, тобто управителем краю. Діловодство мав вести «*notaries Stirie*» Ульріх, тобто земський писар. Щоправда, дослідник Роберт Антонін наголошує, що зустріч Пршемисла Отакара зі штирійською знаттю відбулася в березні 1260 р., і, користуючись цією нагодою, він і здійснив призначення вказаних осіб [22, s. 64; 52, num. 255, p. 96; 59, s. 83].

Завдяки активній діяльності Пршемисла Отакара II, під його корогви стали чеські, моравські й австрійські пани зі своїми збройними дружинами. Серед них – чеський маршалок Вок де Рожмберк (*Wok de Rosenberch*) з ріднею, Сміл де Ліхтенбург (*Smilo de Leuchtenburg*), бургграф Празький Ярош (*Jeruschius burggravius Pragensis*), Бавор де Страконіць (*Bavarus de Strakonitz*), Олдржіх Зайіц, Вільгельм де Подебрад (*Wilhelmus de Podiebrad*), Здіслав де Штернберг (*Stislaus de Sternberg*), Зігфрід та Кадолт Орфанус (*Sigefridus et Kadoldus Orphanus*), Генріх де Ліхтенштейн (*Heinricus de Lichtenstein*), Оттон де Майсау (*Otto de Meysowe*), Ульріх де Капелла (*Ulricus de Capella*), Алберо де Поленгайм (*Albero de Pollenheim*), графи Оттон і Конрад де Гардер (*Otto et Conradus comites de Hardekke*) та багато інших. Чеського володаря підтримав також мінезингер Ульріх де Ліхтенштейн (*Ulricus de Lichtenstein*, *Ulrich von Liechtenstein*, близько 1200-1275 / 1277), який походив зі штирійської служивої знаті й був автором куртуазного середньовічного віршованого роману «Служіння дамам» (*Frauendienst*). Розповіді про неймовірно багатства чеського короля заохочували до участі у війні також окремих вояків

із числа німців.

Крім того, союзниками Пршемисла Отакара II виступили маркграф Оттон III Бранденбурзький (1220-1267), каринтійський герцог Ульріх III Шпангаймський (1256-1269), вроцлавський князь Генріх III (1241-1266), рацібозько-опольський князь Владислав (1246 - 1281/1282). Як не дивно, але чеська дипломатія зуміла нейтралізувати Віттельсбахів, хоча герцог Нижньої Баварії Генріх XIII і був одружений з однією із доньок Бели IV – Єлизаветою (1236-1271). Щодо Людвіга II, герцога Верхньої Баварії, то Пршемисл Отакар II підкупив його тим, що пообіцяв виплатити віно своїй племінниці Анні Глоговській, якщо той візьме з нею шлюб. Із часу смерті 1256 р. своєї першої дружини Марії Брабантської (1226-1256) герцог Людвіг II Віттельсбах був удівцем. Він пристав на таку пропозицію чеського володаря і 24 серпня 1260 р. одружився з Анною Глоговською, що сприяло покращенню відносин між ним і Пршемислом Отакаром II [45, s. 83-85; 59, s. 80-82; 62, s. 111].

Чеський і угорський правителі сподівалися досягти воєнного успіху внаслідок проведення однієї великої битви. З огляду на це, аби згуртувати якомога більше сил, вдалися до активної мобілізації союзників. До затятих супротивників Пршемисла Отакара II належала колишня герцогиня Гертруда Бабенберг, яка володіла маєтками в центральній Штирії (Юденбург та Фойтсберг). На думку чеського дослідника В. Ванічека, вона, мабуть, сподівалася, що Бела IV передасть Австрію та Штирію її синові Фрідріху, який навіть став титулуватися герцогом [59, s. 81]. Поза чеським впливом перебував також Мейнгарт II (нім. *Meinhard II*), граф Гориці (1258-1271) й Тироля (1258-1295). 1259 р. він одружився з Єлизаветою із роду Віттельсбахів (сестра баварських герцогів Людвіга II та Генріха XIII), яка була вдовою короля Конрада IV Штауфена й народила від останнього сина Конрадіна [59, s. 81; 62, s. 123].

Коло спілників Бели IV, якому допомагав його син Іштван, виглядало досить імпозантно. Загалом збройні сили, зібрані угорськими королями, відзначалися неабиякою строкатістю та мовним розмаїттям. На етнічний склад війська Бели IV та Іштвана, в якому було чимало «поган» і «схизматиків», вказано у своєрідному посланні Пршемисла Отакара II до папи Олександра IV від 8 жовтня 1260 р. Це послання є складовою важливою пам'ятки чеської історіографії – так звані Другі продовжувачі хроніки Козьми. Воно має радше ідеологічний характер і покликане продемонструвати важливу місію Пршемисла Отакара II щодо захисту християнства від «поган» і «схизматиків» (татар і русичів) [37, s. 126-128; 50, p. 315-318; 52, num. 271, p. 103-104].

Щодо авторства цього послання серед дослідників немає одностайності. Український історик

М. Грушевський свого часу наголосив, що йдеться про так званий лист Пршемисла Отакара II [7, с. 519]. Проте радянський медієвіст В. Пашуто, який опрацьовував третій том «Історії України-Руси» М. Грушевського для написання своїх «Нарисів з історії Галицько-Волинської Русі», не звернув уваги на цю ремарку нашого авторитетного вченого і навіть не замислювався над імовірністю непричетності Пршемисла Отакара II до згаданого послання [13, с. 277]. Сучасні російські славісти, зокрема Б. Флоря [16, с. 191, 193] та В. Ковальов [9, с. 59], також вважають цей лист автентичним. Не піддають сумніву авторство Пршемисла Отакара II й нинішні українські дослідники Л. Войтович [3, с. 202-206; 4, с. 13] та А. Федорук [15, с. 234].

Натомість деякі чеські вчені дотримуються іншої думки щодо цього. Так, знавці чеських актових джерел доби правління останніх Пршемисловичів Індржих Шебанек та Саша Душкова стверджують, що листа аж ніяк не можна приписати Пршемислові Отакару II, і що його ніколи не було відправлено папі в Рим. Вони акцентують увагу на тому, що стиль послання відрізняється від актового матеріалу тієї епохи, а тому це може бути більш пізній твір риторичного характеру, подібний до текстів, які вміщено у збірниках формулярів другої половини XIII ст. [56, с. 254-255]. Тому Ї. Шебанек та С. Душкова і не включили цей лист у видання «*Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*» (том 5, частина 1), яке готували до друку [24]. Автентичність послання піддає сумніву також філолог Яна Нехутова, яка ретельно вивчала збірники формулярів доби правління Пршемисла Отакара II [44, с. 110]. Історик Й. Жемлічка у своїй ґрунтовній монографії про Пршемисла Отакара II називає цей лист «удаваним» і вважає, що його було підготовлено значно пізніше за події 1260 р. [62, с. 111]. На думку дослідниці Їтки Комендової, текст послання неможливо не лише пов'язувати із Пршемислом Отакаром II, неможливо взагалі встановити його авторство і достеменно датувати [10, с. 253].

З огляду на вказані аргументи чеських науковців, які є досить переконливими, можемо назвати лист Пршемисла Отакара II своєрідним, ідеологічним за своїм змістом, документом (формуляром), що аж ніяк не унеможлиблює його використання як джерела. До речі, Й. Жемлічка (та й інші дослідники) послуговується інформацією про союзників Бели IV та його сина Іштвана у вирішальній битві цієї чесько-угорської війни, яка міститься в листі. У своєму посланні, як цілком слушно зазначає Й. Жемлічка, чеський король спочатку наводить імена правителів і пише про ті народи, які не мали в папській курії гарної репутації [62, с. 111]. Серед таких названо передусім короля Данила Романовича. В листі, зокрема, наголошується, що Белові IV та Іштвану прийшли на допомогу «Данило, король Русі, і його сини, й інші рутени,

а також татари» (*Danielem, regem Russiae, et filios eius, et ceteros Ruthenorum, ac Tartaros*) [37, с. 126; 50, р. 315; 52, num. 271, р. 103].

В історіографії питанню участі короля Данила Романовича у другій чесько-угорській війні приділено чималу увагу. Свого часу українські дослідники Ісидор Шараневич, Мирон Кордуба та Михайло Грушевський вважали, що Данило Романович випадково став учасником цієї воєнної кампанії на боці Бели IV [7, с. 76, 519; 11, с. 1-2; 55, с. 84, 144-145]. Натомість сучасний польський історик Даріуш Домбровський припускає, що це, навпаки, була добре спланована воєнна акція короля Данила [34, с. 421-426; 35, с. 315-319]. Подібні погляди обстоює й сучасний український учений Леонтій Войтович, котрий, при цьому, висуває версію, згідно з якою у вирішальній битві між збройними силами Пршемисла Отакара II та Бели IV брала участь лише власна збройна дружина правителя Галицької та Волинської земель, а не ціле його військо [1, с. 89-96; 2, с. 100-106; 3, с. 202-206].

У цьому контексті заслуговує на увагу також наукова студія Андрія Федорука, присвячена дослідженню військової діяльності володарів Галицької та Волинської земель у трьох великих битвах періоду 1246-1278 рр. У ній учений не лише намагається обґрунтувати свої міркування щодо участі короля Русі та його синів у чесько-угорській війні 1260 р. на боці Бели IV, але й аналізує погляди істориків на цю проблему. На думку А. Федорука, можна припустити, що під час цієї кампанії Данило Романович «проводив якісь більш значні приготування до вирішальної битви з чеським монархом», а «число кінних руських воїнів навряд чи перевищувало 1000 осіб» [15, с. 234-235].

Звичайно, кожне припущення цікаве по своєму, але не слід забувати, що 1260 р. король Данило перебував у вимушеному угорському екзилі. В Угорщину Данило Романович прибув 1259 р. під час вторгнення на територію Галицько-Волинської Русі та Малопольщі татар під проводом темника Бурундая. За таких умов навряд чи він міг би відмовити Белі IV в наданні допомоги. Як цілком слушно наголошує історик Л. Войтович, аби утримувати в Угорщині своє придворне оточення та збройну дружину, король Данило «мусив дістати від Бели IV якийсь феод, служба з якого і зобов'язала його взяти участь у штирійській кампанії» [1, с. 89-96]. Так чи інакше, але сучасні дослідники вже не сумніваються в тому, що участь Данила Романовича в цій війні пов'язана тільки з його особистою підтримкою Бели IV; іншими словами, при аналізі цієї участі не варто розшукувати якусь форму претензій Данила Романовича на австрійські землі [10, с. 252; 34, с. 424; 43, с. 286-287]. Перебуваючи за межами свого королівства, він, зрозуміло, не мав можливості залучити для операції чисельне військо.

Щоправда, більш дієву допомогу Белі IV

могли надати сини короля Данила, котрі саме – не відомо. Щодо цього в історіографії немає однастайності. Так, польський історик Ян Длугош (1415-1480) вважав, що на боці Бели IV разом із Данилом воювали його сини Лев та Роман (*et filii eius Leo et Romanus*) [39, р. 378]. Таке твердження Я. Длугоша викликало критичні зауваження українських дослідників. Так, І. Шараневич наголошував на тому, що участь Лева в чесько-угорській війні є сумнівною, а Романа – взагалі неможливою [55, с. 86]. На помилку польського хроніста вказав і М. Грушевський, який зауважив, що Роман не міг брати участі в бойових діях, оскільки на той час був уже мертвий [7, с. 519].

Погляди І. Шараневича та М. Грушевського стисло охарактеризував польський учений Б. Влодарський [61, с. 35]. Натомість чеський історик Вацлав Новотний вважає, що король Данило допомагав Белові IV разом зі своїм сином Левом. Він, зокрема, пише: «У великому війську, яке зібрав Бела, був і Данило Галицький із сином Левом, зятем Беловим...» (*Ve velikém vojsku, které shromáždil Bela, byl i Daniel Haličský se synem Lvem, zetěm Belovým...*) [45, с. 83]. Й. Землічка, у свою чергу, наголошує, що іноді участь Данила та його сина Лева, навпаки, піддається сумніву (*Někdy bývá účast Daniela a jeho syna Lva naopak zpochybňována*) [62, с. 111]. На думку ж сучасного українського медієвіста Л. Войтовича, із синів короля Данила на той час Романа вже не було в живих, Лев перебував у Західній Галичині, тож участь у воєнній кампанії могли взяти тільки Шварн і Мстислав [2, с. 100-106], що є найбільш вірогідним припущенням.

Як відомо, Пршемисл Отакар II повідомляв папу про те, що, крім короля Данила та його синів, на боці Бели IV билися також татари. З цього питання серед дослідників також немає однастайності. Російський історик Віталій Ковальов вважає, що татари взагалі не брали участь у вирішальній битві цієї чесько-угорської війни [9, с. 60]. Український учений А. Федорук робить припущення про можливість участі половецьких або татарських підрозділів у складі військових сил галицьких і волинських правителів [15, с. 235-236]. Утім, якщо зважити на розповідь Б. Влодарського про мирні перемовини, які Бела IV розпочав із монгольським ханом 1259 р., цілком можливо, що останній і надав військову підтримку угорському королеві. Заслуговує на увагу і твердження В. Ванічека про те, що угорський володар уклав мир із татарським ханом Ногаєм і отримав від нього допомогу [59, с. 81]. Тож імовірно, що в посланні Пршемисла Отакара II до папи йдеться якраз про татарський підрозділ, наданий Ногаєм. Як випливає з результатів сучасних досліджень, починаючи із 60-х рр. XIII ст. Ногай був не ханом, а темником, правителем улусу, що простягався від Дністра до західних кордонів Золотої Орди [5, с. 483].

Відтак угорський король забезпечив собі військову підтримку кількох польських Пястовичів, зокрема, краківського володаря Болеслава V Сором'язливого (1227-1279), чоловіка своєї доньки Кінги (Кунігунди), а також ленчицького, а згодом і краківського князя Лешека Чорного (1240-1288) [37, с. 126; 50, р. 315; 52, num. 271, р. 103]. Втім, на думку В. Ковальова, Болеслав V Сором'язливий навряд чи міг допомогти Белі IV серйозними силами, позаяк його володіння незадовго до цього було спустошене татарами [9, с. 60]. Ще 1256 р. Бела IV одружив свою доньку Йоланту з великопольським князем Болеславом Побожним. Однак про його участь в угорсько-чеській війні Пршемисл Отакар II у своєму посланні папі не повідомляє, хоча, як зазначає дослідник В. Ванічек, цей шлюб забезпечив Белі IV вплив на всю Великопольщу [59, с. 81].

Ядро збройних сил Бели IV становила, звичайно, угорська знать. Крім неї, у війську були бойові підрозділи з усіх кінців етнічно й релігійно строкатої Угорської держави та її сусідів. Чеський правитель називає серед таких і «силу-силенну нечестивих людей» (*innumeram multitudinem inhumanorum hominum*) – куманів, угорців та різних слов'ян, сикулів і валахів, бессерменів та ісмаїлітів, а також схизматиків, а саме грецьких, болгарських, сербських і боснійських еретиків [37, с. 126; 50, р. 315; 52, num. 271, р. 103]. На службі в угорських королів перебували також німецькі та італійські найманці [59, с. 81]. Вдаючись до таких висловлювань як «нечестиві люди» чи «схизматики», Пршемисл Отакар II у своєму посланні намагався нав'язати папі думку про справедливий характер війни, адже, мовляв, його військо вело боротьбу з нехристиянами чи «не зовсім» християнами. Подібна тенденція притаманна і чеським хроністам.

Стратегічною зброєю угорців був швидка легка кіннота, здатна проникати глибоко в тил противника. За таких умов безперешкодний доступ великих військових контингентів до театру бойових дій вимагав неабияких особистих умінь їх очільника, а також організованості та належного рівня забезпечення підрозділів. Однак Пршемисл Отакар II зумів справитися з цими проблемами. Як повідомляє празький хроніст, під час великого походу чеський та угорський володарі вивели свої війська один проти одного. Та позаяк з обох боків не вистачало необхідних засобів, особливо коней, то вони домовилися продовжити перемир'я аж до дня святого Іоанна Хрестителя (24 червня). Наприкінці терміну перемир'я чеські та союзні їм збройні сили повинні були зібратися біля містечка Лаа-ан-дери-Тайя (нині у федеральній землі Нижня Австрія), капітаном якого був Кадолт де Вегінген (*capitaneus Kadoldus de Wehingen*) [37, с. 120; 50, р. 311; 59, с. 83].

Щоправда, військо Пршемисла Отакара II збиралося дуже повільно і невчасно. Перш ніж ді-

йшло до вирішальної битви, молодший король Іштван намагався змінити ситуацію на користь угорців. Він вирішив таємно напасти на військо, яке очолювали оломоуцький єпископ Бруно (1245-1281) і двоє П'ястовичів (вrocławський князь Генрик III і рацібозько-опольський володар Владислав). Це військо стояло табором біля містечка Погоржелиці (*Pohorliz, Pohořelice*), що неподалік Брна. Проте, як повідомляє чеський хроніст, через погану орієнтацію з цієї акції нічого не вийшло [37, s. 123; 50, p. 311-312]. Однак у суботу, 26 червня 1260 р., на третій день після дня святого Іоанна Хрестителя, біля поселення Штац (*Statz*), неподалік від Лаа-андер-Тайї, у пастку потрапив військовий підрозділ австрійської знаті. В результаті дійшло до кровопролиття. Угорська й куманська кіннота під проводом Іштвана оточила австрійських вельмож і вчинила над ними криваву розправу. Загинули графи Оттон і Конрад де Гардег, Кадолт Орфанус, і з ними ще близько чотирьохсот вояків [29, p. 644; 37, s. 123-124; 38, p. 402; 50, p. 312-313; 59, s. 83-84; 62, s. 112].

Повідомлення про бійню біля поселення Штац викликало в таборі Пршемисла Отакара II в Лаа-ан-дер-Тайї войовничий розгардіяш, який так описав хроніст: «...Відразу ж схопилися з-за столу князі, і зброю спішно хватили рицарі та зброєносці, і проти ворогів у латах, зі щитами й у шоломах, деякі на неосідланих конях поспішали в безладді» (*...mox a mensis surgunt principes, ad arma festini anhelant milites et clients, et contra inimicos loricati, scutati et galeati, et nonnulli incoopertis equis properant sine modo*). Кіннота ж Іштвана покинула поле бою аж перед наближенням головних рицарських сил Пршемисла Отакара II, єпископа Бруно та бранденбурзького маркграфа Оттона III. Подальші бойові дії унеможливила гроза, яка швидко насувалася. Угорці й кумани відступили аж за річку Мораву.

Загибель багатьох представників вищої знаті глибоко вразила все військо Пршемисла Отакара II. Вроцлавський та рацібозько-опольський князі навіть пропонували укласти мир і розійтися по домівках. Щоправда, згодом Генрик III та Владислав звинувачували в такій пораді бранденбурзького маркграфа Оттона III [37, s. 124-125; 50, p. 313-314; 59, s. 84]. Однак Пршемисл Отакар II, який прибув до табору в Лаа-ан-дер-Тайї зі своєю дружиною Маргаретою Бабенберг, зумів узяти кризову ситуацію під свій контроль. Він вирішив дочекатися, поки тут не зберуться всі підрозділи, і стримував запальних вояків від легковажних дій задля помсти, що могло би призвести до непередбачуваних наслідків. При цьому суттєву допомогу щодо забезпечення війська чеського володаря надали віденські купці Палтрам та Рудігер [59, s. 84].

На початку липня 1260 р. військо Пршемисла Отакара II, яке рухалося австрійським берегом річки Морави, дісталася місцевості неподалік від міста

Гройсенбрунна (перекручений і чехізований варіант його назви – Крессенбрунн), що поблизу злиття річки Морави з Дунаєм. Навпроти, на протилежному березі річки, розмістилися бойові підрозділи Бели IV та Іштвана. Формально їх воєначальником був Бела IV, але імпульсивний Іштван відтіснив його на задній план, саме тому хроніст Оттокар Штирійський називає очільниками угорського війська обох Арпадовичів (*...von Ungern kunic Wêlân // und sîn sun kunic Stephan...*) [36, p. 91; 62, s. 112].

Заслугує на увагу також твердження чеського хроніста про те, що в хвилини відчаю князі в таборі Пршемисла Отакара II, та й він сам, не лише молилися, але й обіцяли перед Богом покращити своє життя, а також реформувати управління своїми землями у фінансовому та інших планах. Уклінні молитви, які значна частина християн, «аж до великого Кельна (над Рейном – І. Л.) і ще далі, урочисто підносила за них (князів – І. Л.) до Бога, – все це їм, ба радше – численному люду християнському, принесло боже та ангельське сприяння» (*...magna parte christianitatis usque ad Coloniam magnam et ultra orations pro ipsis sollemniter ad deum fusae ipsis, immo multo populo christiano divina praesidia et angelica meruerunt*) [37, s. 125-126; 50, p. 315].

Урешті-решт, бездіяльність ставала для обох супротивників нестерпною, тож 11 липня 1260 р. Пршемисл Отакар II та Бела IV узгодили подальші дії. В ході переговорів було домовлено, що військо Пршемисла Отакара II перемістить свій табір трохи далі від річки, аби збройні сили Бели IV могли переправитися на австрійський бік, після чого там, згідно з усіма правилами тогочасного військового мистецтва, повинна була відбутися битва. Переправу передбачалося здійснити впродовж 12-го та першої половини дня 13 липня 1260 р. На ці півтори доби запроваджувалося перемир'я. Відтак, по обіді 13 липня мала розпочатися битва.

Після оголошення перемир'я в таборі Пршемисла Отакара II, як впливає з його листа до папи, було послаблено пильність. Там залишилася тільки десята частина війська, позаяк чимало підрозділів, переправившись через Дунай, подалися до міста Гайнбурга, а інші відійшли з возами для облаштування нового табору. Далі в посланні чеського володаря до папи повідомляється, що угорські вояки ще раніше розвідали броди на річці Мораві, через які таємно вночі переправилися на її правий берег. Тож замість того, щоб дотримуватися перемир'я, угорські підрозділи під проводом Іштвана вранці 12 липня відразу ж розпочали бойові дії з наміром зненацька оточити супротивника [37, s. 126-127; 45, s. 88; 50, p. 316-317; 52, num. 271, p. 103-104; 59, s. 86-87; 62, s. 113]. На думку В. Ванічека, мабуть, обидві сторони могли звинувачувати одна одну в підступних діях, але Пршемисл Отакар II і Бела IV все-таки намагалися дотриматися умов перемир'я. Войовничі командири просто не втримали своїх вояків, тимча-

сом як частина збройних сил з обох боків, навпаки, не вступила у вирішальну битву [59, s. 87].

Так чи інакше, але військо Пршемисла Отакара II, очевидно, якраз збиралося переносити свій табір, тож наступ Іштвана застав його зненацька. Для чеського володаря все могло завершитися катастрофою. Але, на щастя для нього, швидко вишикувалися важкоозброєні вершники, які становили ядро Пршемислових сил, і під проводом бургграфа Яроша з чеською піснею «*Господине, помилуй нас*» (*Господи, помилуй нас*) відбили натиск. Легка угорська кіннота, зокрема кумани, не змогла прорвати ряди закутих у лати вояків і відступила. Тим часом чеські підрозділи зуміли зорганізуватися і втрутилися в битву. Успішний угорський наступ досить швидко завершився крахом. Військо Бели IV та Іштвана охопило цілковите сум'яття. Втрати серед їхніх вояків були неймовірні. Чимало з них було вбито, інші загинули, рятуючись втечею, багато потонуло у водах річки Морави.

Саме так дозволяють реконструювати перебіг цієї битви матеріали так званих Других продовжувачів хроніки Козьми [37, s. 126-129; 50, p. 316-317; 52, num. 271, p. 103-104]. Крім того, ключові моменти боротьби Пршемисла Отакара II з угорцями 1260 р. знайшли відображення в такій літературно-історичній пам'ятці початку XIV ст., як римована хроніка так званого Даліміла. Вона вважається першим твором, написаним не латиною, а давньо-чеською мовою [33, p. 190-191; 54, s. 395].

Перебіг і наслідки протистояння між Пршемислом Отакаром II, з одного боку, і Белою IV та його сином Іштваном – з іншого, стисло висвітлюють також аннали і хроніки, підготовлені в Баварії, Тюрингії, Пруссії, або ж у тих чи інших регіонах сучасної Австрії та Італії [18, p. 526; 19, p. 795; 20, p. 180-181; 21, col. 825; 27, p. 560; 28, p. 728; 29, p. 644; 30, p. 655; 32, p. 250; 36, p. 91-99; 38, p. 401; 48, p. 201]. В окремих моментах ці джерела доповнюють свідчення так званих Других продовжувачів хроніки Козьми. У деяких із них, до прикладу, повідомляється, що після зосередження військ на берегах річки Морави та кількох днів очікування чеський правитель дозволив переправитися через річку підрозділам молодшого короля Іштвана й відвів свої збройні сили дещо вище. Однак наступ угорських військ під Гройсеннбрунном провалився, Іштвана було поранено, а його підрозділи кинулися навтьоки. Сам Бела IV, мабуть, повністю втратив контроль над ситуацією. Він навіть не мав інформації про те, чи поранений Іштван, чи він узагалі вижив або ні [21, col. 825; 38, p. 401].

Заслугує на увагу також повідомлення італійських анналів монастиря св. Юстини Падуанської, в яких увага акцентується і на причинах конфлікту. Там зазначається, що обидва королі зі своїми силами отаборилися один навпроти одного на берегах річки Морави й декілька днів вичікували.

Далі повідомляється, що битву розпочали якісь рицарі з обох боків, причому в цій сутичці перемогли угорці й загинуло чимало вояків чеського володаря. Відтак розгорілася битва, в якій взяла участь, крім інших, куманська кіннота з луками. Але й вона не змогла побороти навалу «німців». Військо Бели IV стало тікати, і ворог, переслідуючи угорців, зайняв і їхній табір. Серед представників угорської армії при цьому згадуються кумани, русичі та інші «варвари», тимчасом як серед чехів – тільки німці [20, p. 180-181].

У деяких джерелах наведено кількісні показники вояків, які з обох сторін брали участь у цій війні. Щоправда, до наведених цифр слід ставитися дуже й дуже обережно. Найбільше розходжень спостерігається в даних, які стосуються кількості війська Бели IV. Так, реджийський нотарій Альберто Міліолі (близько 1220 - після 1273) у своїй «Хроніці імператорів» відзначає, що угорський король мав 240 тис. кінноти, яка складалася з різних східних народів і поган. Натомість під проводом чеського володаря було 100 тис. вершників, зокрема 7 тис. закутих у лати рицарів. Крім того, у «Хроніці...» Альберто Міліолі йдеться про те, що після поранення короля (Іштвана – I. L.) угорське військо кинулося навтьоки, і під час переправи через глибоку річку, крім тих, які загинули на полі битви, втопилося 14 тис. осіб [18, p. 526]. Від Альберто Міліолі цей сюжет, мабуть, запозичив і хроніст Салімбене де Адам (1221-1290) [42, p. 466-467].

Якщо згадані італійські автори приписують Бели IV численну перевагу – майже у два з половиною рази, то *Anonymi Leobicensis Chronicon* наводить значно менші показники щодо кількості його збройних сил. Там стверджується, що угорське військо, яке складалося з куманів і поган, налічувало 140 тис. осіб (*Et Bela collecto exercitu centum quadraginta millia equitum cum Chomanis et paganis*). Щодо збройних сил Пршемисла Отакара II, то їхня кількість тут незмінна, так само як і число вояків, які потонули [21, col. 825].

I, нарешті, Петр фон Дуусбург (помер 1326 р.) у своїй «Хроніці землі Прусської» повідомляє, що Бела IV мав усього лише 40 тис. кінноти, тимчасом як Пршемисл Отакар II – 100 тис. вершників, зокрема 7 тис. важкоозброєних рицарів. Як і попередні автори, Петр фон Дуусбург пише про те, що коли угорського короля (тобто Іштвана – I. L.) було поранено, він зі своїми людьми став рятуватися втечею, і в одній річці втопилося 14 тис. його вояків, не беручи до уваги вбитих [48, p. 201]. Можна погодитися з твердженням хроніста про сорокатисячне військо Бели IV, а щодо збройних сил Пршемисла Отакара II, то їхня кількість – 100 тис., – на наш погляд, є суттєво перебільшеною. Не викликає заперечень і той факт, що, крім тих угорських вояків, які загинули під час битви, 14 тис. із них, утікаючи, втопилися в річці.

Щодо потопельників і вбитих угорських вояків, то у продовженні Цветленських анналів відзначається, що в річці Мораві, біля якої обидві сторони стали табором, втопилося значно більше вояків, які бажали переправитися через неї, коли їх змусили рятуватися втечею, ніж тих, які загинули від меча [30, р. 655]. Подібне свідчення знаходимо і в анналах Віденських проповідників. Там, зокрема, стверджується, що багато угорців, русичів і половців було вбито, але ще більше їх втопилося в річці Мораві, а також у річці Ваг, коли король Угорщини та його син Іштван вдалися до втечі [28, р. 728]. Отже, з цих повідомлень випливає, що в самій битві полягло менше угорських вояків, ніж потонуло. Натомість, Ф. Палацький свідчить про те, що в битві загинули 18 тис. ворожих до Пршемисла Отакара вояків, а потонули – 14 тис. [46, s. 262].

Увага багатьох хроністів до перемоги Пршемисла Отакара II дає підстави стверджувати, що вона сприймалася сучасниками як важлива подія в історії Центрально-Східної Європи. У Чеському ж королівстві про неї згадували навіть на регіональному рівні. Це, зокрема, демонструє римована латинською мовою хроніка Ждярського монастиря (Ждяр над Сазавою) – «*Cronica domus Sarensis*», яку написав цистерціанський монах Генріх Резбарж (Jindřich Řezbář, 1242 - після 1300). У ній згадується, як «наш король», тобто Пршемисл Отакар II, переможно воював із «гунським королем», тобто Белою IV (...*Hunorum regem. Hunc vicit rex quoque noster*) [31, р. 194].

Цікаво, що угорська «Ілюстрована хроніка» лише сухо констатує факт поразки свого володаря в битві із Пршемислом Отакаром II. Щодо цього у «Хроніці...» занотовано, що року Божого 1260 король (Бела IV – I. L.) зі своїм сином Іштваном і куманським герцогом Алпром зосередив поблизу Морави численне військо, спрямоване проти чеського правителя Отакара. Однак 13 липня зазнав поразки й відступив до Гайнбурга. При цьому наголошується на тому, що Бела IV був людиною миролюбною, у воєнних справах і битвах взагалі не мав щастя (*Post hec idem rex anno Domini M^oCC^oLX^o congregavit exercitum copiosum contra Othacarum regem Bohemorum circa Moraviam una cum filio suo Stephano et Alpra duce Cumanorum. Sed victus fugis circa Haymburg III° Idus Iulii. Erat enim vir pacificus, sed in exercitibus et preliis minime fortunatus*) [40, р. 164-165].

Як випливає з повідомлення «Ілюстрованої хроніки», збройні сили Бели IV було остаточно розгромлено 13 липня 1260 р. Цього дня, на який припало вшанування пам'яті св. Маргарети (коли, власне, й мала розпочатися битва), військо Пршемисла Отакара II до полудня продовжувало добивати й переслідувати супротивника, не здатного чинити опір [45, s. 92; 62, s. 114]. Отже, битва біля Гройсенбрунна, в якій чеський володар здобув пере-

могу над Белою IV, тривала 12-го і 13-го (до полудня) липня 1260 р.

Постає питання про те, чи брали безпосередню участь у битві збройні дружини Данила Романовича та його синів. У цьому контексті заслуговує на увагу вже згадуване повідомлення анналів Віденських проповідників про те, що багатьох угорців, русичів і половців було начебто вбито [28, р. 728]. Невідомо, однак, чи русичі загинули в бою, чи потонули під час утечі. Ймовірно, чимало русичів знайшли смерть на бойовищі, але багато їх також утопилося.

Після того як підрозділи Бели IV кинулися навтьоки, вояки Пршемисла Отакара II погналися за ними, і навіть повноводна річка Морави їх не зупинила. На другому березі річки був розташований угорський табір, куди першим дістався Бореш із Ризмбурка. Там він захопив велику здобич, зокрема й головний трофей – палець св. Іоанна Хрестителя. Після повернення додому Бореш передав цю реліквію монастиреві в Осеку.

До речі, празький хроніст акцентує увагу також на тому, що перемогу над численним і самовпевненим супротивником Пршемисл Отакар II здобув завдяки допомозі небесних покровителів чеського народу. Аби підтримати чехів, у битву зі своїми атрибутами втрутилися такі їхні святі, як князь Вацлав, а за ним – єпископ Войтех та абат Прокоп. Празький бургграф Ярош, «муж, який заслуговує на довіру, проголосив гучно в капітулі празькій перед єпископом празьким, пробстом, деканом і каноніками, що його військо, в рядах якого несли корогву святого Вацлава мученика, не зазнало жодних збитків, ані втрат коней, ані людей, а куди б не було повернуто, вороги, побачивши їхні обличчя (чеських вояків – I. L.), кидалися навтьоки. Також багато хто побачив, як залізне вістря того списа, на якому висіла корогва названого мученика, виблискувало, немов осяйний промінь сонячний» [37, s. 128-129; 50, р. 318]. У свою чергу, в продовженні Ламбахських анналів перемога, яку здобув Пршемисл Отакар II та його союзники, пояснюється тим, що вони билися «під прапором віри і християнства» (*fidei nec non et christianitati tulit vexillum*) [27, р. 560].

У своєму посланні папі Пршемисл Отакар II наголошує, що в недотриманні перемир'я слід звинувачувати угорське командування, короля Бели IV та його банів, позаяк всі вони «мають звичку порушувати свої домовленості і клятви» (*sua pacta et iuramenta soliti violare*). Опосередковано він також вказує й на те, що не останню роль у цьому відіграв молодший король Іштван [37, s. 127; 50, р. 316-317; 52, num. 271, р. 104]. Можливо, однією з причин підготовки листа Олександрові IV була спроба чеського володаря виправдатися перед папою за розправу над Белою IV, адже Апостольська столиця вважалася покровителькою Угорського королівства.

Щоправда, російський учений В. Ковальов, спираючись на свідчення деяких джерел, схиляється до думки, згідно з якою перемогу над супротивником чеський володар здобув не зовсім чесним шляхом: усупереч укладеному перемир'ю; Пршемисл Отакар II несподівано атакував угорців та їхніх союзників під час переправи, чим і пояснюється його успіх у битві під Гройсенбрунном [9, с. 60].

Реальність, мабуть, була дещо іншою. Ми вже звертали увагу на припущення медієвіста В. Ванічка про те, що Пршемисл Отакар II і Бела IV все-таки прагнули дотриматися умов перемир'я, тимчасом як войовничі командири просто не втримали своїх вояків [59, с. 87]. Дослідник Й. Жемлічка вважає, що свою роль зіграла також недисциплінованість угорських і куманських підрозділів, їхня неприборкана жадоба до здобичі, яку вони сподівалися здобути в чеському таборі. Якщо до цього, продовжує вчений, додати строкатість війська, яка ускладнювала мовне спілкування, а також напругу у відносинах між Белою IV та Іштваном, то причини угорського «віроломства» постануть у дещо іншому світлі. Та й про Пршемисла Отакара II не можна сказати, що в битві під Гройсенбрунном він був верховним воєначальником у сучасному розумінні цього слова. Кожне з військових формувань та підрозділів виступало під проводом свого сеньйора, утворювало самостійну оперативну одиницю, і рівень взаємодії між ними був достатньо низьким. Тому можна тільки припускати, якою мірою король мав змогу утримувати у війську дисципліну, наскільки послаблювали його бойову готовність дії окремих союзників [62, с. 115].

До цього слід додати й міркування словацького дослідника Петера Рогача. Він вважає, що головними аргументами проти того, що саме військо Пршемисла Отакара II першим напало на угорців, є факти попередніх раптових набігів угорсько-куманської кінноти, войовничість самого Іштвана, а з іншого боку й те, що Пршемисл Отакар II вдався до підкупу якогось запального рицаря, аби той зірвав домовленості про перемир'я. Як би там не було, але битва під Гройсенбрунном стала справжньою катастрофою для Бели IV.

Після перемоги під Гройсенбрунном чеський правитель зі своїм військом вторгся в угорські володіння, захопив прикордонні замки і, мабуть, Пожонь (Братиславу). Щоправда, він не мав наміру вдаватися до крайнощів і відразу ж відгукнувся на пропозицію щодо укладення миру, яку від імені Бели IV озвучив «великий жупан» пожонський Роланд. На початку серпня 1260 р. Оттон Бранденбурзький і герцог Ульріх Каринтійський домовилися про попередні умови укладення миру. Угорський володар погодився передати Пршемислові Отакарові II герцогство Штирію та лено Зальцбурзького архієпископства – місто Птуй. Крім того, угорці повернули захоплених у полон вояків, котрі билися на боці

Пршемисла Отакара II. Мирний договір повинна була схвалити папська курія, а також обидві сторони, що належало скріпити відповідною клятвою. На знак підтвердження миру було домовлено про укладення шлюбу між другим сином угорського короля – Белою та Кунігундою, донькою бранденбурзького маркграфа Оттона і племінницею Пршемисла Отакара II.

Такі поступки з боку Бели IV цілковито задовольняли претензії чеського правителя, тож він не став чекати узгодження формальностей мирного процесу. Визначивши уповноважених осіб, яким належало вести подальші перемовини, він вирушив додому і вже 22 серпня 1260 р. урочисто увійшов у Прагу, де його як славного переможця привітали священнослужителі і представники інших станів [29, р. 644; 37, с. 119, 128; 41, р. 297; 45, с. 92; 50, р. 317-318; 53, с. 39; 57, с. 15; 59, с. 88; 62, с. 115].

Уповноваженими Пршемисла Отакара II для ведення перемовин були магістр Ордену німецьких рицарів у Чехії та Моравії Людвіг фон Бальдерсгейм, празький бургграф Ярош і чеський маршалок Вок де Рожмберк. Гарантами дотримання положень майбутнього мирного договору за Чеське королівство виступили трое духовних князів: єпископ оломоуцький Бруно, празький владики Ян III із Дражиць та єпископ Пассау Оттон.

Однак існувало ще чимало труднощів, які належало подолати до завершення перемовин. Так, король Бела IV у листі до єпископа Пассау Оттона від 4 вересня 1260 р. скаржився на те, що попередні умови миру з чеського боку не зовсім дотримуються. Чеський правитель досі не відпустив полонених, за яких вступився Бела IV, а також не повернув угорцям якийсь замок (мабуть Пожонь), що їм належав із незапам'ятних часів. Крім того, капітан Генріх де Ліхтенштейн (який відразу після битви під Гройсенбрунном вирушив додому, у Штирію, аби завершити антиугорське повстання – І. Л.), зі своїми підрозділами спустошив Варадинський край [52, num, 265, р. 100-101].

Можливо, скарга Бели IV прискорила підготовку чеським володарем послання папі від 8 жовтня 1260 р. В ньому Пршемисл Отакар II запевнив папу Олександра IV, що не вдаватиметься до цілковитого підкорення Бели IV, натомість докладе всіх зусиль для того, аби жити з ним у дружбі [37, с. 128; 50, р. 317; 52, num, 271, р. 104]. Але коли чеський правитель переконався в тому, що перемовинам ніщо не загрожує, свого листа не відправив.

Сам Пршемисл Отакар II не став чекати, коли Штирійське герцогство перейде під його владу де-юре. У грудні 1260 р., в супроводі розкішного почту чеських панів, він особисто вирушив до Штирії. Там упродовж 21-25 грудня перед костелом у Граці чеський володар проводив судове засідання. Крім того, Пршемисл Отакар II зустрівся з братами Ульріхом III та Філіппом Шпангаймським, а також

замінив свого представника у Штирійському герцогстві. Замість Генріха де Ліхтенштейна капітаном Штирії було призначено чеського маршалка Вока де Рожмберка (за вірну службу). Вперше в цьому званні його згадано у грамоті від 25 грудня 1260 р. [22, s. 64; 45, s. 94; 52, num. 284, p. 108-109].

Остаточне укладення миру між Пршемислом Отакаром II та Белою IV з невідомих причин затяглося на деякий час. Очевидно, певні претензії щодо формулювання його основних положень висував папа (невідомо, чи він узагалі схвалив мирний договір), а можливо, чинив опір молодший король Іштван, як про це стало відомо згодом. Нарешті 31 березня 1261 р. єпископ оломоуцький Бруно, празький владики Ян III із Дражиць та єпископ Пассау Оттон під час перебування при дворі Пршемисла Отакара II у Відні урочисто зобов'язалися примусити чеського володаря дотримуватися всього того, про що від його імені домовилися з Белою IV магістр Ордену німецьких рицарів у Чехії та Моравії Людвиг фон Бальдерсгейм, празький бургграф Ярош і чеський маршалок Вок де Рожмберк. Тиждень потому, 7 квітня 1261 р., єпископ Пассау Оттон додатково оголосив, що накладе на Пршемисла Отакара II прокляття, а на Австрію – інтердикт, якщо чеський володар прийме рішення порушити мир, укладений із Белою IV [24, num. 277, p. 413-414; 45, s. 93-94; 52, num. 316-317, p. 117-118]. Автентичний

текст укладеного («першого Віденського», на думку дослідника В. Ванічека) миру невідомий, але головний зміст можна охарактеризувати так: Пршемисл Отакар II отримав Штирію та місто Птуй [59, s. 89].

Історик М. Грушевський звертає увагу на повідомлення хроніки так званого Георга Гагенна про присутність на зібранні у Відні й короля Данила. При цьому вчений наголосив на тому, що дослідник І. Шараневич сприймав цю звістку скептично, однак не обґрунтував свого скептицизму [7, с. 76, 519; 55, s. 85]. Сучасний медієвіст В. Ковальов цілком слушно доводить, що Данила Романовича там не було, а під титулом «*Chunig von Rewssen*», хибно потлумаченим низкою дослідників як «король Русі», насправді приховується правитель сербської Рашки Стефан Урош [9, с. 61].

Висновки. Отже, угорсько-чеська війна 1260 р. велася за Штирію, яка була складовою спадщини Бабенбергів. Можемо вважати, що саме ця, друга угорсько-чеська війна, завершила боротьбу за спадщину Бабенбергів. Переможцем став Пршемисл Отакар II. І хоча з самого початку цієї війни галицько-волинський володар Данило Романович мав намір здобути спадщину Бабенбергів, цього разу він брав участь у війні з почуття обов'язку перед Белою IV. На цьому суперництво Бели IV із Пршемислом Отакаром II за гегемонію в середньоевропейському просторі скінчилося.

1. Войтович Л. Остання еміграція короля Данила Романовича / Л. Войтович // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки: Історичні науки. – Луцьк, 2009. – № 13. – С. 89-96.
2. Войтович Л. Останні роки короля Данила Романовича / Л. Войтович // Вісник Львівської комерційної академії. Серія гуманітарних наук. – Вип. 10: Ювілейний збірник на пошану Степана Гелея. – Львів, 2011. – С. 100-106.
3. Войтович Л. Остання еміграція короля Данила / Л. Войтович // Александрович В. Король Данило Романович / В. Александрович, Л. Войтович. – Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2013. – С. 202-206.
4. Войтович Л. Європейські лідери XIII ст.: Лев Данилович і Пршемисл II Отакар / Л. Войтович. – Проблеми слов'янознавства. – 2013. – Вип. 62. – С. 9-22.
5. Вортман Д. Я. НОГАЙ / Д. Я. Вортман // Енциклопедія історії України. – У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2010. – Т. 7. – С. 483.
6. Воцелка К. История Австрии. Культура, общество, политика / Карл Воцелка. – Пер. с нем. В. А. Брун-Цеховского, О. И. Величко, В. Н. Ковалева. – М.: Издательство «Весь Мир», 2007. – 512 с.
7. Грушевський М. С. Історія України-Руси. – В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. / М. С. Грушевський. – К.: Наукова думка, 1993. – Т. III: До року 1340. – 592 с.
8. История Словении / Л. А. Кирилина, Н. С. Пилько, И. В. Чуркина; Отв. ред. И. В. Чуркина. – СПб.: Алетей, 2011. – 480 с.
9. Ковалев В. Н. Чешский король Пршемисл Отакар II и русские князья: взаимные контакты на фоне международных отношений в Центральной Европе второй половины XIII века / В. Н. Ковалев // Русин: Международный исторический журнал. – Кишинев, 2005. – № 2 (2). – С. 55-68.
10. Комендова Й. «Schismatici et Tartarorum servitores». Русь в офіційній ідеології Пржемисла II Отакара / Йитка Комендова // Colloquia Russica / За ред. В. Нагірного і М. Волощука. – Івано-Франківськ - Краків, 2017. – Series II. – Vol. 3: Данило Романович і його часи. – С. 249-256.
11. Кордуба М. Участь Данила в битві під Крессенбрунн / М. Кордуба // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1896. – Т. 10. – С. 1-2.
12. Митрофанов П. П. История Австрии с древнейших времен до 1792 г. / П. П. Митрофанов. – Изд. 2-е. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 160 с.

13. Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси / В. Т. Пашуто. – М.: Изд-во АН СССР, 1950. – 330 с.
14. Полное собрание русских летописей. – Издание второе. – С.-Петербургъ: Типографія М. А. Александрова, 1908. – Томъ второй. Ипатьевская летопись. – XVI с. – 938 стлб.
15. Федорук А. «Danielem regem Russiae et filios eius»: військова діяльність у великих битвах періоду війни за «австрійську спадщину» / А. Федорук // *Colloquia Russica* / За ред. В. Нагірного і М. Волощука. – Івано-Франківськ - Краків, 2017. – Series II. – Vol. 3: Данило Романович і його часи. – С. 223-248.
16. Флоря Б. Н. У истоков религиозного раскола славянского мира (XIII век) / Б. Н. Флоря. – Санкт-Петербург: Алетей, 2004. – 224 с.
17. Цюльнер Е. Історія Австрії / Еріх Цюльнер. – Пер. з нім. Роман Дубасевич, Христина Назаркевич, Анатолій Онишко, Наталя Іванчук. – Львів: Літопис, 2001. – 712 с.
18. Alberti Milioli Notarii Regini Liber de temporibus et aetatibus et Cronica Imperatorum. / Ed. O. Holder-Egger // *Monumenta Germaniae Historica: inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum* / Edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi. – Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, MDCCCIII [1903]. – P. 336-668.
19. *Annales Sancti Rudperti Salisburgenses a. 1–1286 (Tab.V)* // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* / Edidit Georgius Henricus Pertz. – Hannoverae: Impensis bibliopolii avlici Hahniani, MDCCCLI [1851]. – Tomus IX. – P. 758-810.
20. *Annales S. Iustinae Patavini* / Edidit Philippus Jaffé // *Monumenta Germaniae Historica: inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi* / Edidit Georgius Henricus Pertz. – Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, MDCCCLXVI [1866]. – P. 148-193.
21. *Anonymi Leobensis Chronicon libris sex comprehensum, a Christo nato usque ad annum ejusdem. MCCCXLIII* / R. D. P. Hieronymus Pez // *Scriptores rerum Austriacarum veteres ac genuini quotquot ex Austriae vicinarumque provinciarum bibliothecis et tabulariis, decumano labore perillustratis, aut primum in lucem vindicari, aut ex Mss. codicibus auctiores et emendatiores edi putuerunt.* – Lipsiae : Sumptibus Joh. Frid. Gleditschii B. Filii, MDCCXXI (1721). – Tomus I., Quo potissimum veteres ac sinceri Scriptores continentur, qui res ad prima gentis Austriacae origine usque ad Seculum XIV. in republica et ecclesia praeclare ac sancte gestas, narrationes etiam genealogicas veterum Austriae Marchionum et ducum stirpis Babenbergensis / Edidit R.D.P. Hieronymus Pez. – Col. 756–972.
22. Antonín R. Přemysl Otakar II. a zisk zemí babenberského dědictví / Robert Antonín // *Pocta králi: k 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II* / Libor Jan, Jiří Kacel a kolektiv. – Brno; Znojmo: Matice moravská pro projekt Pocta králi železnému a zlatému 2008: Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010. – S. 55-71.
23. *Auctoris incerti breve chronicon Austriacum...* // *Scriptores rerum Austriacarum veteres ac genuini quotquot ex Austriae vicinarumque provinciarum bibliothecis et tabulariis, decumano labore perillustratis, aut primum in lucem vindicari, aut ex Mss. codicibus auctiores et emendatiores edi putuerunt.* – Lipsiae: Sumptibus Joh. Frid. Gleditschii B. Filii, MDCCXXI (1721). – Tomus I., Quo potissimum veteres ac sinceri Scriptores continentur, qui res ad prima gentis Austriacae origine usque ad Seculum XIV. in republica et ecclesia praeclare ac sancte gestas, narrationes etiam genealogicas veterum Austriae Marchionum et ducum stirpis Babenbergensis / Edidit R.D.P. Hieronymus Pez. – Col. 682-687.
24. *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae.* – Pragae: Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovenicae, 1974. – Tomi V, fasciculus primus, Inde ab a. MCCLIII usque ad a. MCCLXVI / Condidit Gustavus Friedrich; ediderunt Jindřich Šebánek et Sáša Dušková. – 718 p.
25. *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae.* – Praha: Academia, 1982. – Tomi V, fasciculus tertius, Inde ab A. MCCLIII usque ad A. MCCLXXVIII (acta complementaria regestorum ratione continens) / Ediderunt Jindřich Šebánek et Sáša Dušková; praefatio S. Dušková. – 447 p.
26. *Continuatio Garstensis a. 1182-1257* // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* / Edidit Georgius Henricus Pertz. – Hannoverae: Impensis bibliopolii avlici Hahniani, MDCCCLI [1851]. – Tomus IX. – P. 593-600.
27. *Continuatio Lambacensis a. 1197-1348. (Tab. III)* // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* / Edidit Georgius Henricus Pertz. – Hannoverae: Impensis bibliopolii avlici Hahniani, MDCCCLI [1851]. – Tomus IX. – P. 556-561.
28. *Continuatio Praedicatorum Vindobonensium a. 1025-1283. (Tab.V.)* // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* / Edidit Georgius Henricus Pertz. – Hannoverae: Impensis bibliopolii avlici Hahniani, MDCCCLI [1851]. – Tomus IX. – P. 724-732.
29. *Continuatio Sancrucensis II. a. 1234-1266.* // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* / Edidit Georgius Henricus Pertz. – Hannoverae: Impensis bibliopolii avlici Hahniani, MDCCCLI [1851]. – Tomus IX. – P. 637-646.

30. *Continuatio Zwetlensis III. a. 1241-1329.* // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* / Edidit Georgius Henricus Pertz. – Hannoverae: Impensis bibliopolii avlici Hahniani, MDCCCLI [1851]. – Tomus IX. – P. 654-669.
31. *Cronica domus Sarensis* = [Kronika kláštera Žďárského] / Jindřich Řezbář; úvod napsal a latinský text revidoval Jaroslav Ludvíkovský; přeložil Rudolf Mertlík; historické poznámky napsal Metoděj Zemek; k vydání připravili Josef Pohanka a Metoděj Zemek. – Brno: Krajské nakladatelství, 1964. – 257 s.
32. *Cronica sancti Petri Erfordensis moderna a. 1072-1335* // *Monumenta Erphesfurtensia saec. XII. XIII. XIV.* / Edidit Oswaldus Holder-Egger (Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi). – Hannoverae et Lipsiae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1899. – P. 117-369.
33. *Dalimili bohemiae chronicon* (Rýmovaná kronika česká) // *Fontes rerum bohemicarum. Prameny dějin českých*, vydávané z nadání Palackého péčí «Spolku historického v Praze». – Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1882. – Tom III. *Dalimili bohemiae chronicon; Annales Heinrici Heimburgensis; Vita Karoli IV imperatoris; Sermones post mortem Karoli IV impertoris per Johannem, archiepiscopum Pragensem, et mag. Adalbertum Ranconis de Ericinio facti; Johannis Neplachonis, abbatis Opatovicensis, chronicon; Johannis de Marignola chronicon.* – P. 1-302.
34. Dąbrowski D. *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201-1264). Biografia polityczna* / Dariusz Dąbrowski. – Kraków: Avalon, 2013. – 544 s.
35. Dąbrowski D. *Bilans zysków i strat Rusi Halicko-Wołyńskiej w stosunkach z Czechami i Węgrami w XIII wieku* / Dariusz Dąbrowski // *Zwycięzcy i przegrani w dziejach średniowiecznych i wczesnonowożytnych Czech i Polski.* – Kraków: Księgarnia Akademicka, 2012. – S. 295-338.
36. *Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters* / Nach den Abschriften Franz Lichtensteins; herausgeben von Joseph Seemüller. – Hannover: Hahnsche Buchhandlung, MDCCCLXXX (1890). – Tomus V. *Pars I. Ottokars Österreichische Reimchronik.* – 720 p.
37. *Druhé pokračování Kosmovy kroniky* // *Pokračovatelé Kosmovi* / [Z lat. rukopisů] přel. Karel Hrdina, V. V. Tomek a Marie Bláhová; Úvod: M. Bláhová a Zdeněk Fiala; Doslov: Pokračovatelé Kosmovi, pozn. a vysvětl. naps., rejstřík jmen a míst sest. M. Bláhová. – Praha: Svoboda, 1974. – S. 75-191.
38. *Hermannii Altahensis Annales a. 1137-1273* // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* / Edidit Georgius Henricus Pertz. – Hannoverae : Impensis bibliopolii Hahniani, MDCCCLXI (1861). – Tomus XVII. – P. 381-407.
39. *Joannis Długossii seu longini Canonici Cracoviensis Historiae Polonicae: libri XII.* / *Ad veterrimorum librorum manuscriptorum fidem recensuit, variis lectionibus annotationibusque instruxit Ignatius Żegota Pauli; cura et impressis Alexandri Przewdziecki.* Tomus II. *Libri V, VI, VII, VIII.* – Cracoviae: Ex Typographia Kirchmayeriana, MDCCCLXXIII [1873]. – 546 p.
40. *Képes krónika / Dercsényi Dezső, ...* [et al.]. – Budapest: Magyar helikón könyvkiadó, 1964. – 203 p.
41. *Letopisy České od roku 1196 do roku 1278* // *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých*, vydávané z nadání Palackého. – Praha: Nákladem musea Království Českého, 1874. – Tom II. (Díl II). – Fasc. 1. (Svazek 1). *Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus (Kosmův letopis Český s pokračovateli)* / Vydavatel Josef Emler; Překladatel Václav Tomek. – P. 282-303.
42. *Monumenta Germaniae historica: inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum. Scriptorum. Cronica fratris Salimbene de Adam ordinis Minorum* / Edidit Oswald Holder-Egger; edidit Societas aperindis fontibus rerum Germanicarum medii aevi. – Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, MDCCCCV (1905) – MDCCCXIII (1913). – 755 p.
43. Nagirnyj W. *Polityka zagraniczna księstw ziem Halickiej i Wołyńskiej w latach 1198 (1199) - 1264* / Witalij Nagirnyj. – Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2011. – 362 s.
44. Nechutová J. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400* / Jana Nechutová. – Praha: Vyšehrad, 2000. – 365 s.
45. Novotný V. *České dějiny. Dílu I. Část 4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253-1271)* / Václav Novotný. – Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1937. – 499 s.
46. Palacký F. *Dějiny národu Českého v Čechách a v Moravě dle původních pramenu* / František Palacký. – Praha: Nakladatel V. Kočí, 1921. – 1280 + XVI s.
47. Pekař J. *O povstání kralevice Přemysla proti králi Václavovi I.* / Josef Pekař. – K vydání připravil a poznámku napsal Josef Hobzek. – V Praze: Katolický Literární Klub, Vyšehrad, 1941. – C. 7-25.
48. *Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae* / Ed. M. Töppen // *Scriptores rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft* / Herausgegeben von Theodor Hirsch, Max Töppen und Ernst Strehle. – Erster band. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1861. – P. 3-269.
49. *Přehled dějin Československa. I / 1. Do roku 1526* / Hlavní redakce Jaroslav Purš, Miroslav Kropilák. – Praha: Academia, 1980. – 645 s.
50. *Příběhy krále Přemysla Otakara II* // *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých*, vydávané z nadání Palackého. – Praha: Nákladem musea Království Českého, 1874. – Tom II. (Díl II). – Fasc. 1. (Svazek 1). *Cosmae*

- chronicon Boemorum cum continuatoribus (Kosmův letopis Český s pokračovateli) / Vydavatel Josef Emler; Překladatel Václav Tomek. – P. 308-335.
51. Příběhy krále Wáclawa I // Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého. – Praha: Nákladem musea Království Českého, 1874. – Tom II. (Díl II). – Fasc. 1. (Svazek 1). Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus (Kosmův letopis Český s pokračovateli) / Vydavatel Josef Emler; Překladatel Václav Tomek. – P. 303-308.
52. Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae / Opera Josephi Emler. – Praha: Tiskárna Grégerianis, 1882. – Pars II. Annorum 1253-1310. – 1488 p.
53. Roháč P. II. Česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1260 a bitka pri Kressenbrune / Peter Roháč // Vojenská história. – Bratislava, 2016. – Ročník 20. – Číslo 2. – S. 23-44.
54. Staročeská Kronika tak řečeného Dalimila: vydání textu a veškerého textového materiálu / K vydání připravili Jiří Daňhelka, Karel Hádek, Bohuslav Havránek, Naděžda Kvítková. – Praha: Academia, 1988. – 2. Textový materiál kapitol 53 až 103 a doplňků. – 604 s.
55. Szaraniewicz I. Die Hypatios-Chronik: als Quellen-Beitrag zur österreichischen Geschichte / Von Dr. Isidor Szaraniewicz. – Lemberg: Dobrzanski and K. Groman, 1872. – 150 s.
56. Šebánek J. Studie k českému diplomatáři. I. K otázce slovenik v českém diplomatáři, II. Listiny na trnavské statky královny Konstancie / J. Šebánek, S. Dušková // Historické štúdie. – Bratislava 1956. – Sv. 2. – S. 242-273.
57. Tihányiová M. Palatín a bratislavský župan Roland z rodu Ratoldovcov / Monika Tihányiová // Verbum Historiae 1/2015. Vedecký internetový časopis Katedry histórie PdF UK v Bratislave. – S. 7-38.
58. Vaniček V. Babenberkové / Vratislav Vaniček // Kostlán A. Encyklopedie dějin Německa / Antonín Kostlán, Dagmar Moravcová, Vratislav Vaniček. – Praha: Ivo Železný, 2001. – S. 74-75.
59. Vaniček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250-1310 / Vratislav Vaniček. – Praha–Litomyšl: Paseka, 2002. – 760 s.
60. Vaniček V. Přemysl Otakar II. / Vratislav Vaniček // Čeští králové / Ed. Marie Ryantová, Petr Vorel. – Praha–Litomyšl: Paseka, 2008. – S. 103-115.
61. Włodarski Br. Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250-1306) / Bronisław Włodarski. – Lwów: Towarzystwo Naukowe, 1931. – 214 s.
62. Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků / Josef Žemlička. – Praha: Lidové noviny, 2011. – 752 s.

РЕЗЮМЕ

ВТОРАЯ ЧЕШСКО-ВЕНГЕРСКАЯ ВОЙНА (1260 г.) И УЧАСТИЕ В НЕЙ КОРОЛЯ РУСИ ДАНИИЛА РОМАНОВИЧА

Лихтей И. М. (Ужгород)

В статье исследуются события второй чешско-венгерской войны (1260 г.), которая велась между чешским государем Пршемыслом Отакаром II и венгерским королем Белой IV за Штирию и подвела черту под борьбой за наследие Бабенбергов. Из чувства долга перед Белой IV в этой войне принимал участие и король Руси Даниил Романович. Победителем вышел Пршемысл Отакар II.

Ключевые слова: Пршемысл Отакар II, Бела IV, Иштван II, король Руси Даниил Романович, Чешское королевство, Венгерское королевство, битва под Гройсенбрунном. м'язи

SUMMARY

THE SECOND CZECH-HUNGARIAN WAR (1260) AND INVOLVEMENT IN IT OF THE KING OF RUTHENIA DANYLO (DANIEL) ROMANOVYCH

I. Likhtei (Uzhhorod)

The article covers the course of the second Hungarian-Czech War (1260), which was held between the Czech ruler Prshemysl Otakar II and the Hungarian king Bela IV for Styria, and completed the struggle for the Babenberg's heritage. From the sense of duty before Bela IV, the king of Ruthenia Danylo (Daniel) Romanovych took part in that war too. The winner was Přemysl Otakar II.

Keywords: Prshemysl Otakar II, Bela IV, Istvan II, King of Ruthenia Danylo (Daniel) Romanovych, Czech kingdom, Hungarian kingdom, Battle of Groisenbrunn.